

Marko Sičanica

Filozofski fakultet u Osijeku
markosicanic@gmail.com

PROBLEM SMRTI U MISLI MARTINA HEIDEGGERA

SAŽETAK: Postizanje čitavosti tubitka u smrti ujedno je gubitak bitka samoga Tu. Prelazak u Ne-više-tubitak isključuje tubitak upravo iz mogućnosti da iskusi taj prelazak i da ga kao iskušani razumije. Nešto će takvo, da kako, ostati uskraćeno svakom tubitku u pogledu samog njega. To se većma doima smrt Drugih. Okončanje tubitka postaje po njoj "objektivno" pristupačnim. Tubitak može, dočim je on su-bitak s drugima, steći iskustvom o smrti. Ta "objektivna" danost smrti mora tada omogućivati i neko ontološko omeđenje cjeline tubitka... Tubitak drugih sa svojom čitavošću postignutom u smrti također je jedan ne-više-tubitak u smislu ne-više-bitka-u-svijetu. Zar Otići-iz-svijeta ne kazuje izgubiti bitak-u-svijetu? Ne-više-bitak-u-svijetu Umrloga ipak još ekstremno razumljeno – neki bitak u smislu Samo-još-postojanja neke sretajuće tjelesne stvari. Na umiranju Drugih može biti iskušan čudnovati fenomen bitka, koji je moguće odrediti kao prevrat nekog bića iz vrste bitka tubitka (odnosno života) u Ne-više-tubitak. Svršetak bića qua tubitka jest početak tog bića kao pukog Postojećega.¹

KLJUČNE RIJEČI: tubitak, Drugi, smrt, bitak, tijelo, biće, postojećeg

Tubitak pri smrti

Kada raspravlja o smrti Heidegger postavlja pitanje o cjelovitosti tubitka te kako bi se ta cjelovitost tubitka mogla razumjeti iz samoga tubitka, polazeći od njegova kraja. Dokle god tubitak egzistira, on ima svoje *moći-bit*i, a to znači da dokle god tubitak jest kao biće, on nikada ne postiže svoju čitavost.² Tubitak traga za svojom cjelovitošću, ali on ju ne može spoznati zato što mu je mogućnost za

¹ Martin Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 207.

² Ibid., str. 268.

to iskustvo oduzeta kada prijede u Ne-više-tubitak.³ Kad je *tubitak lišen* bitka-u-svijetu, odnosno, kad dolazi do smrti i ono preostaje od njega je “sretajuća tjelesna stvar”, to jest, samo ono tjelesno od čovjeka – leš.⁴ Heidegger kaže kako smrću druge osobe čovjek može jedino objektivno sagledati smrt, ne može ju u potpunosti razumjeti jer ju sam nije doživio, nije ju iskušao nego je uvijek samo prisutan. Svi ljudi, kako kaže Heidegger, umiru, te je smrt za svakog čovjeka u najvećem stupnju vjerojatna, ali smrti smije biti priznata samo empirijska izvjesnost.⁵ Smrt Heidegger tumači kao svakidašnjost, kao nešto što se svaki dan događa i o čemu se svaki dan priča koristeći se onim anonimnim “umire se” koje se može razumjeti jedino kao nešto neodređeno.⁶ To Heidegger kritizira tako da to “umire se” shvaća na način da smrt pogađa ono “se” koje nisam *ja* jer to “se” je nitko.⁷

Tako se “umiranje” svodi na događaj koji, doduše, pogađa tubitak, ali nikome ne pripada osobito.⁸ Takav govor je, prema Heideggeru, dvosmisleno naklapanje, jer smrt prikazuje kao uvijek zbiljsku jer se neprestano događa, a skriva njezin karakter mogućnosti.⁹ Ovdje Heidegger uvodi pojam *kulta groba* te ga objašnjava kao naše brigovanje o preminulome na način posmrtno svečanosti. Heidegger naglašava kako je smrt uvijek vlastitost jednog tubitka. On kaže kako nitko ne može s druge osobe skinuti njegovo umiranje, netko može umrijeti za drugu osobu, ali to ne znači da je time smrt skinuta s drugoga. Smrt je, znači, uvijek vlastita.

Pojam Nenamirenosti

Heidegger iznosi tri teze o smrti “kao nešto što je već do sada razmotreno o smrti”. Prva teza koju spominje kaže kako “Tubitku

³ Ibid., str. 268–269.

⁴ Ibid., str. 270.

⁵ Ibid., str. 270.

⁶ Ibid., str. 270.

⁷ Ibid., str. 270.

⁸ Ibid., str. 270.

⁹ Ibid., str. 270.

pripada, dokle god jest, neko Još-ne, kojim će on biti - pripada mu stalna nenamirenost.”¹⁰ To znači da svakom čovjeku pripada ono što on Još-nije, odnosno, ono što čovjeku pripada, ali se još nije dogodilo. Čovjek je, prema tome, bačen u ovaj svijet u kojem istrčava u svoju cjelovitost tubitka.

Drugu, već utvrđenu, tezu o smrti Heidegger definira kao: “Stizanje-k-svojem-svršetku Još-ne-do-kraja-bivstvovaloga (uklanjanje nenamirenosti) ima karakter Ne-više-tubitka.”¹¹ To znači da dolaskom do krajnje točke života, odnosno do smrti, Bitak-u-svijetu postaje Ne-više-tubitak, odnosno Ne-bitak-u-svijetu. Kada umremo, tada više nismo, odnosno postajemo ne dijelom ovoga svijeta.

Treća Heideggerova teza o smrti glasi: “Stizanje-k-svršetku uključuje u sebi za svaki tubitak modus bitka koji uopće nije moguće zastupati.”¹² Modus je ono promjenjivo, odnosno bitak može biti i ne biti, te ga se iz tog razloga ne može zastupati jer je promjenjivo i neutvrđeno. O tome se ne može govoriti zato što smrt nije razjašnjena. Dakle, u biti tubitka leži ta stalna nezaključenost i necjelovitost, odnosno nenamirenost. Ta nenamirenost znači da tomu biću nešto pripada, ali još izostaje. Nenamirenost se, kako kaže Heidegger, temelji kao “izostajanje u nekom pripadanju.”¹³ On kaže kako je: “Nenamiren, na primjer, ostatak nekog poravnanja duga, što ga još treba primiti. Onim što nije namireno, još se ne da raspolagati.”¹⁴

Gašenjem tog duga kao uklanjanja nenamirenosti znači uzastopno stizanje ostatka, ali se pod tim ne smatra da je dug namiren do kraja tj. da je popunjen do mjere do koje je dugovani iznos na okupu, odnosno popunjen do smrti. Stoga se nenamirenost gleda kao “još-ne-okupljenost skupa-spadajućeg”¹⁵, odnosno, nenamireni su oni događaji koji još nisu okupljeni u zadnjoj granici – smrti.

¹⁰ Ibid., str. 275.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

U ontološkom ustroju tubitka leži ne biti na okupu, a kada se on popuni svojim Još-ne, on tada više nije.¹⁶ Tubitak uvijek egzistira upravo tako, da njemu već pripada njegovo Još-ne. Tu tezu Heidegger objašnjava sintagmom o Mjesecu: “Može se, na primjer, reći; Mjesecu još nedostaje zadnja četvrt da bi bio pun. Još-ne se smanjuje s iščezavanjem sjene koja ga zakriva. Pri tome Mjesec ipak uvijek već postoji kao cjelina.”¹⁷ Primijenimo li ovu sintagmu na čovjeka, možemo reći kako je čovjek skup onih već “dogođenih događaja” i onih nenamirenih, još-ne-okupljenih. Pritom možemo reći da “kao što tubitak stalno, dokle god jest, već jest svoje Još-ne, tako on uvijek jest svoj svršetak” što bi značilo da čovjek smrt poprima odmah čim jest.¹⁸

Čovjek se, isto tako, može usporediti s “nezrelim plodom koji ide u susret svojoj zrelosti.”¹⁹ Pri tome u dozrijevanju nipošto ne biva pripojeno, kao Još-ne-postojeće, ono što on još nije.²⁰ Sam plod, u ovom slučaju čovjek, dovodi sebe do zrelosti, i takvo sebe-dovođenje karakterizira bitak njega kao čovjeka.²¹ Tubitak se svojom smrću završava, ali to ne mora značiti da je dovršen jer on nije nužno iscrpio sve mogućnosti. Završiti se, neće nužno reći dovršiti se.²²

Nadalje Heidegger govori o dvjema smrtima, ontičkoj i ontološkoj. Oнтиčko bi bilo sve ono što je određeno vlastitim postojanjem što znači da je svakom čovjeku samim rođenjem određeno da će umrijeti, a ontološko se pita o bitku, odnosno što se događa s bitkom nakon njegove smrti. Umiranje vrijedi kao naziv za način bitka u kojem tubitak jest pri svojoj smrti.²³ Prema tome valja reći kako tubitak nikada ne skončava, on može preminuti samo dotle dok umire.²⁴

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid., str. 276.

¹⁸ Ivan Tadić, “Smrt u filozofiji Dietricha von Hildebranda i Martina Heideggera”, *Obnovljeni život*, str. 53.

¹⁹ Martin Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 277.

²⁰ Ibid., str. 277.

²¹ Ibid.

²² Ibid., str. 278.

²³ Ibid., str. 281.

²⁴ Ibid.

Ako je smrt određena kao svršetak tubitka, to jest bitka-u-svijetu, tada time nije donijeta nikakva ontička odluka o tome, je li poslije smrti moguć još neki drugi, viši ili niži bitak te živi li tubitak dalje ili čak traje duže od sebe, to jest, besmrtnan je.²⁵

Svršetak i cjelovitost ontološki ne pripadaju tubitku na onaj način da je tubitak cjelovit tek onda kada on postane Ne-bitak-u-svijetu. Oni jesu pripadni tubitku tek na njegovom kraju, ali u isto vrijeme mu nisu pripadni, jer kada umremo, ne možemo više razmišljati jesmo li cjeloviti ili nismo. Svršetak i cjelovitost traju onda kada je tubitak u umiranju što znači da traju vrlo kratko te iz tog razloga čovjek nije u mogućnosti spoznati sebe u cjelovitosti, niti je, iz istog razloga, moguće govoriti o smrti kao o nečem određenom.

Tjeskoba

Smrt je, kako kaže Heidegger: “mogućnost apsolutne nemogućnosti tubitka, ona je najvlastitija, neodnošajna i nenadmašiva mogućnost.”²⁶ Tubitak je, ako egzistira, već bačen u tu mogućnost. Ta bačenost u smrt njemu se najizrazitije razotkriva u osjećaju tjeskobe gdje se tjeskoba ne gleda kao strah pred preminućem nego smo jednostavno tjeskobni zbog bačenosti u tu mogućnost.²⁷ Tjeskobni smo iz razloga što znamo da ćemo umrijeti jer “javnost svakidašnjice zna za smrt kao upadicu koja se stalno događa”, drugim riječima, svakodnevno se susrećemo sa smrtnim slučajevima.²⁸ Tubitak umire faktično, dokle god egzistira, ali najprije i najčešće na način propadanja.²⁹ Smrt je neodređena, ona se može dogoditi svakog trenutka i to nas čini tjeskobnima jer smo u stalnoj neizvjesnosti toga kad će se ona dogoditi. Kaže se da smrt dolazi izvjesno, ali za sada još ne, što znači da je smrt moguća u svakom trenutku. Kao bačeni bitak u

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid., str. 285.

²⁷ Ibid., str. 286.

²⁸ Ivan Tadić, “Smrt u filozofiji Dietricha von Hildebranda i Martina Heideggera”, *Obnovljeni život*, str. 54.

²⁹ Martin Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 286.

svijetu, tubitak je uvijek već prepušten svojoj smrti.³⁰ Bivstvujući pri svojoj smrti, on faktično umire, i to stalno, dokle god nije stigao k svojem preminuću.³¹ Drugim riječima, mi zapravo ne živimo, nego umiremo.

Svakidašnjost i smrt

Svakidašnjost pozna smrt kao nešto što se neprestance događa, kao smrtni slučaj. Svakog dana i svakog sata netko umire. Smrt je poznati događaj što se zbiva unutar svijeta. Tu se Heidegger zaustavlja na analizi onog u govoru “umire se” koje se razumije kao nešto neodređeno. Svakidašnji, površni govor, mogao bi se sažeti: “Na kraju se jednom i umire ali za sada se sam ostaje nepogođenim.”³² Tako “se”, kako piše Tadić, skriva ono osebujno kod sigurnosti smrti, odnosno, smrt je moguća u svakom trenutku.³³

U svakodnevnom govoru pričamo o tome kako se umire, ali pri tome na neki način uvjeravamo sebe da mi nećemo umrijeti time što već nismo umrli, što smo tu i što pričamo o tome. I to skrivajuće izbjegavanje smrti se očituje u tome što umirućega uvjeravamo da će umaknuti smrti i uskoro se opet vratiti u svakidašnjost svojega svijeta o kojemu briguje.³⁴ Ta smirenost ne vrijedi samo za umirućega, nego isto toliko i za onoga koji umirućega tješi.³⁵ Umirivanjem drugih stvaramo neki odnos prema smrti, odnosno način na koji se odnosimo prema smrti. Već samo pomišljanje na smrt tumači se kao kukavički strah od nje, dvosmisleno shvaćena, tjeskoba predstavlja strah od nje, a to ne smije imati tubitak koji je siguran u sebe.³⁶

Ono kako bi se trebalo odnositi prema smrti jest stvoriti si ravnodušni mir prema činjenici da se umire. Svakidašnji bitak prema smrti,

³⁰ Ibid., str. 286.

³¹ Ibid.

³² Ibid., str. 287.

³³ Ivan Tadić, “Smrt u filozofiji Dietricha von Hildebranda i Martina Heideggera”, *Obnovljeni život*, str. 54–55.

³⁴ Martin Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 288.

³⁵ Ibid (str. 288).

³⁶ Ibid (str. 289).

kao propadajući, neprestani je bijeg pred njom.³⁷ Heidegger priča o smrtnicima tako da kaže: “Smrtnici su ljudi. Oni se zovu smrtnicima zato što mogu umirati, a umirati znači: moći imati smrt kao smrt.”³⁸ Za razliku od životinja, ljudi imaju smrt kao smrt pred sobom, odnosno, imaju mogućnost doživljavati sami sebe te su radi toga svjesni svoje prolaznosti i činjenice da će jednog dana umrijeti.

Bitak pri smrti

Heidegger u svom posljednjem poglavlju o smrti kaže da je smrt “kao svršetak tubitka najvlastitija, neodnošajna, izvjesna i kao takva neodređena, nenadmašiva mogućnost tubitka”.³⁹ Kad čovjek umire, on se “nalazi pred ničim moguće nemogućnosti svoje egzistencije, odnosno, smrt je škrinja Ničega” kako kaže Heidegger.⁴⁰ Iz tog možemo zaključiti da Heideggerovo mišljenje o smrti nije kršćansko, nego on to pitanje ostavlja otvorenim iz tog razloga što smrt nije moguće u potpunosti samostalno shvatiti te tako ne možemo znati postoji li nešto nakon smrti. Onda kada se tubitak popuni do svoga Još-ne, on tada više nije, a iz svakidašnjosti smrti, odnosno, iz smrti drugih ne možemo spoznati smrt u cijelosti.

Stoga Heidegger kaže da je smrt najvlastitija jer smo mi ti koji istrčavamo u svoju krajnju mogućnost, a ne netko Drugi umjesto nas. To istrčavanje u svoju krajnju mogućnost, odnosno iskorak k smrti, upravo se odnosi na ono Neodnošajno. Neodnošajnost smrti koja je razumljena u istrčavanju, usamljuje tubitak na samog njega.⁴¹ Istrčavanje u neodnošajnu mogućnost tjera biće da samo od sebe preuzme svoj najvlastitiji bitak iz samog sebe.⁴² Mi biramo ne imati odnos prema smrti i u toj neodnošajnosti pri smrti sami sebe otimamo od

³⁷ Ibid.

³⁸ Martin Heidegger, “Kralj filozofije i zadaća mišljenja”, u: Josip Brkić (ur.), *Čemu još filozofija*, str. 211.

³⁹ Martin Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 294.

⁴⁰ Ivan Tadić, “Smrt u filozofiji Dietricha von Hildebranda i Martina Heideggera”, *Obnovljeni život*, str. 60.

⁴¹ Martin Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 299.

⁴² Ibid., str. 299.

“Se” istrčavanjem prema nenadmašivoj mogućnosti. Istrčavanje u nenadmašivu mogućnost dokučuje i sve mogućnosti smještene prije nje, u njemu leži mogućnost jednom egzistencijalnog anticipiranja cijelog tubitka, to jest, mogućnost da se egzistira kao cijelo *Moći-bit*i prema Heideggeru.⁴³

Zaključak

Martin Heidegger naglašava je smrt ništa drugo doli “mogućnosti – nemogućnosti”. Jedini način na koji čovjek kao pojedinac može shvatiti smrt je gledajući na smrt drugog, ali on ju ne može u potpunosti razumjeti jer ju sam nije doživio. Zajedničko svim ljudima je da umiru, smatra Heidegger, te je smrt za svakog čovjeka vjerojatan ishod. Smrt Heidegger tumači kao svakidašnjost, kao nešto što se svaki dan događa i o čemu se svaki dan priča koristeći se onim anonimnim “umire se” koje se može razumjeti jedino kao nešto neodređeno.⁴⁴

Bez obzira na način na koji čovjek odluči umrijeti, dajući svoj život za nekakvu sebi opravdanu višu svrhu on i dalje umire sam. Smrt je uvijek vlastita i bez obzira o čovjekovim idealima on će uvijek biti sam u trenutku smrti.

Literatura:

Martin Heidegger, *Kraj filozofije i zadaća mišljenja*, Naklada Naprijed, Zagreb 1996.

Martin Heidegger, *Bitak i vrijeme*, Naklada Naprijed, Zagreb 1985.

Ivan Tadić, “Smrt u filozofiji Dietricha von Hildebranda i Martina Heideggera”, *Obnovljeni život* 57 (1/2002), str. 41–60.

⁴³ Ibid., str. 299.

⁴⁴ Ibid., str. 270.